

ШКОЛЯРСЬКИЙ ЖАРГОН У МОВЛЕННІ МІЖВОЄННОГО ЛЬВОВА

Статтю присвячено вивченню школярського жаргону в мовленні міжвоєнного Львова. Дослідження проведено на матеріалі літературних текстів І. Керницького і словника «Лексикон львівський: поважно і на жарт», проаналізовано лексико-семантичні групи слів, а також словотвірні моделі тогочасних школярських жаргонізмів. Визначено співвіднесення власне української та запозиченої лексики.

Ключові слова: лексема, школярський жаргон, запозичення.

Статья посвящена изучению школярского жаргона в разговорной речи межвоенного Львова. Исследование проведено на материале литературных текстов И. Керницкого и словаря «Лексикон львовский: всерьёз и в шутку», проанализированы лексико-семантические группы слов, а также слово-образовательные модели ученических жаргонизмов. Определено соотношение украинской и заимствованной лексики.

Ключевые слова: лексема, школьный жаргон, заимствование.

The article dwells upon school slang in Lviv during the inter-war period. The research has been carried out based on literary texts by I. Kornytskyi and the dictionary Lviv Vocabulary: Respectfully and Jokingly. The author has analyzed lexico-semantic groups of words, as well as word derivatives of school stand expressions. The author has defined the proportion of purely Ukrainian and borrowed vocabulary.

Key words: lexical item, school slang, borrowing.

Школярський жаргон – важлива лексична підсистема субмови. Він є органічним у структурі загального молодіжного сленгу, оскільки його носії – представники молодшого покоління – школярі. Шкільний соціум володіє загальним молодіжним сленгом, але витворює і власну мовну картину світу, в якій домінують номінації на позначення навчального процесу, учителів, предметів тощо.

Різні аспекти молодіжного жаргону школярів вивчали як вітчизняні мовознавці Й. Дзендзелівський, О. Горбач, І. Приходько, Л. Ставицька, Н. Шовгун, так і зарубіжні – М. Грачов, С. Копорський, Є. Поливанов, Л. Скворцов.

Зауважимо, що згадки про школярський жаргон трапляються в лінгвістичній літературі вже з другої половини XIX століття. Одна з перших розвідок, присвячена тогочасному молодіжному сленгу, – «Арго українських школярів і студентів» Олексія Горбача. За його словами, «школярське арго належить до найраніших арготичних систем, засвідчених в українському письменстві окремими виразами ще в XVII столітті. Їх виникнення пов'язане з постанням братських шкіл і бурс, які згодом перетворювалися переважно в духовні семінарії» [5, с. 3].

У цій статті ми розглянемо школярський жаргон міжвоєнного Львова за матеріалами

художніх текстів Івана Керницького (повість «Герой передмістя» та збірка оповідань «Святоїванські вогні») і словника «Лексикон львівський: поважно і на жарт», який у своєму реєстрі фіксує лексику Львова XX століття.

Жаргон школярів умовно поділяємо на дві групи:

- 1) лексеми на позначення позашкільного світу;
- 2) лексеми, що стосуються школи й навчальної діяльності.

До першої групи належать ті лексичні одиниці, які тотожні з жаргоном підпільників й деякими батярськими жаргонізмами, які втратили свою функцію втаємниченої мови: *бібула* «нелегальні листівки, летючки», *гиря* «чуприна», *капувати* «розуміти», *коса* «ніж», *мордохватка* «фотоапарат», *на гецу* «жартома», *рандка* «побачення, зустріч закоханих», *парканик* «комірець», *сліпаки* «очі», *файрант* «кінець робочого дня, уроків у школі тощо», *фраєр* тощо. Наприклад, *Бо ж і справді не хотілось мені вірити, щоб такий битий пес, як він, дав себе завести на поліцію, мов баран на заріз, маючи за пазухою та в кишенях пару фунтів нелегальної «бібули»* [2, с. 63]. *То я, розумієш, трохи настилав пана Макса, що беру його до арешту, так на гецу, хе-хе!* [2, с. 69]. *Бойова тактика, воєнні хитрощі, капуюш?.. Ти лише все бистро помічай і бери на розум* [2, с. 27]. *Ледве в*

Колійових домах загудів сигнал на «файрант», а вже наш майструньо зірвався, як ошпарений, згорнув до кишені, що там було з готівки, взувся в калоші, натиснув свій «банячок» на голову, вхопив з кута парасолу і вільною пташкою випурхнув на свободу! [2, с. 106]. Червона воляча шия з таким же підгорлям ніяк не вміщалася в «парканику» ч. 44, і тому, мабуть, король підземного світу крутив на всі боки головою, як віл у ярмі, та розвільнював дебелий вузол краватки, що горіла яскравістю веселки [2, с. 93]. – Слухай, народний приятелю, ти мусиш бути соловейком, – сказав мені мій неоціненний пан інструктор, вернувшись з однієї такої «рандки» [2, с. 43].

Закономірність виділення цієї групи, підтверджує теза В. Щепотьєва у дослідженні «Мова наших школярів»: «такі елементи, що з них складається мова наших школярів. Тут і зазначене «переселення народів», і в'язниця, і гірші впливи вулиці» [9, с. 77].

До вуличних арготизмів школярі додавали низку власних слів, пов'язаних зі школою: буда «школа», брик «підрядник», диркач «директор», дуги «підказувати», сінгель «двійка», форцуг «відмінник», універок «університет» тощо. Саме лексичні одиниці такого типу належать до другої групи лексики, яку ми розглянемо в нашому дослідженні детальніше. Оскільки основним видом діяльності підлітків є шкільне навчання, важливою складовою їхньої мовної репрезентації є школа. Формальне втілення шкільного світу – це передусім навчальні предмети, вчителі, різноманітні навчальні завдання, оцінки тощо.

У жаргонному мовленні школярів міжвоєнного Львова найбільш поширеними є слова, що відображають буденні шкільні явища та проблеми. Наприклад, вгатити, вцабанити «дати багато домашнього завдання»; grimнути «не скласти іспиту», дуги, суфлювати «підказувати»; загинач «учитель, який зумисне ставить складні запитання», карцер «покарання», обляти «не скласти матурального іспиту» тощо.

У школярському жаргоні, зафіксованому в текстах І. Керницького та «Лексиконі львівському...», можна виділити такі лексико-семантичні групи:

1) **види навчальної діяльності:** виставове вікно (виставовий) «вільний урок, заняття», година «урок», заступство «заміна (уроку заняття)», кореляція «приватний урок, додаткове заняття» тощо;

2) **навчальні предмети:** крайка «історія Польщі»;

3) **працівники школи, вчителі:** бельфер «учитель», диркач «директор», загинач «учитель, який зумисне ставить складні запитання», єзуїта «суворий священник-катехит», інструктор «репетитор», піла «вчитель», терціян «шкільний сторож», цувак (челядник) «учитель-практикант», швець «професор» тощо. Наприклад, А тоді його панна срібисто засміялась і стала розповідати скоромовкою якусь історію в зв'язку з матурою. Що бельфер від латини зав'язався когось спалити ще при письмовій [2, с. 49]. – Слухай, народний приятелю, ти мусиш бути соловейком, – сказав

мені мій неоціненний пан інструктор, вернувшись з однієї такої «рандки» [2, с. 43];

4) **оцінки:** баняк «незадовільна оцінка», голъ «незадовільна оцінка», двія «незадовільна оцінка», еміненція «найвища, найкраща оцінка», нота «оцінка», пара «незадовільна оцінка», п'ятка «відмінно», цваєр «незадовільна оцінка», цвайка «незадовільна оцінка», цвайора «незадовільна оцінка», цингель «незадовільна оцінка». Наприклад, Вчитися тоді – ніхто не вчився, бо ноти вже були прописані, а це, хто має «grimнути», а хто «перелізити», рішалося заздалегідь і жадні людські зусилля не могли тепер цього змінити [3, с. 37];

5) **шкільні приміщення:** академічна буда «Українська академічна гімназія у Львові (головний і філія)», буда «школа», ганделеска «торговельна школа», інститут «гуртожиток, заснований громадсько-просвітницькою організацією, у якому жили учні гімназій та шкіл», хайдер «єврейська школа», штуба «початкова школа» тощо. Наприклад, Вся наша братва їздила до «буди» не з ученицького обов'язку але от, щоби троха провітритися [3, с. 37]. Так ні: вона котам млічка, сметанку, поляндвічку, а в краю, як виказує статистика щотретій чоловік голодує, недоїдає! А в Академічній буді наші хлопці-сіромахи вкоаують цілими місяцями на сухому хлібі і чайку [2, с. 13];

6) **найменування учнів:** ананас «учень, який не хоче вчитися, лінивий до науки», глуньяж «гімназист Української академічної гімназії (Головної), що на сучасній вулиці Бандери 11», репетент «учень, який другий рік навчається тому самому класі», саботажист «учень Малої греко-католицької духовної семінарії у Львові», суплент «помічник викладача, учителя», третак «учень третього класу, третьокласник», упетянка (кокорудзянка, кукурудзянка) «учениця дівочої гімназії ім. Іллі та Іванки Кокорудзів Українського педагогічного товариства у Львові», форцуг «відмінник», цваєрник «учень-двієчник», шостак «учень шостого класу», шкраб «учень молодших класів», штубак (штубачок) «першокласник; учень молодших класів» тощо. Наприклад, Паяц посадив біля себе кількох влізливих штубачків у «мацюфках» і показував їм децю зі свого штучерного ремесла [3, с. 38];

7) **шкільне приладдя:** атрамент «чорнило», зишток «зошит», ляга «палиця як знак складеної матури», мачайло «пензлик», радерка (радирка) «гумка для стирання», таблиця «класна дошка», шпаргали «папери» тощо. Наприклад, Я добув олівець, розгорнув свій рахунковий зишток та взявся обчислювати відсотки за п'ять літ й три місяці від якогось капіталу в доларах [1, с. 67]. Геройські нащадки пана Заглови вели завзятий бій з машинками до писання, з шафками, картотеками, рахівницями, каламарями і тому подібними канцелярським приладдям... Каламарі з різнокольоровими атраментами розприскалися на стінах канцелярій, творячи всякі оригінальні

картини, ніби на виставці АНУМ-у [2, с. 72]. Рано-вранці «чоловік» замість всяких *«шпаргалів»* пакував до торби купелеві штанці, мяч та спорий кусень насущного і з тим їхав до Львова [3, с. 37];

8) **дії, пов'язані з навчальним процесом:** *вгатити* «дати багато домашнього завдання», *гримнути* «не скласти іспиту», *загачити* «несподівано або зумисне поставити складне запитання, щоб виявити незнання предмета», *зарізати* «прискіпуючись, поставити погану оцінку», *зарізатися* «не скласти іспиту», *зарепетувати (риннути)* «не бути переведеним до наступного класу», *кувати (кути, бубнити)* «заучувати напам'ять, зазубрювати», *пекти (печи)* «ставити незадовільні оцінки наприкінці навчального року», *перелапати* «виявити незнання уроку; спіймати на брехні тощо», *перелізи* «із труднощами перейти до наступного класу», *пінчити* «ретельно і прискіпливо опитувати на лекції», *спалити* «поставити незадовільну оцінку», *співати* «дуже добре відповідати», *суфлювати* «підказувати», *репетувати* «другий рік навчатися в тому самому класі». Наприклад, *Тутечки в першу чергу мусів відвідати шкільні мури, розпитати що й як, хто при maturі дуже «пече», хто й чого «загнувся», кого пустили, а хто «зарізався на чисто»* [3, с. 37]. А тоді його панна срібисто засміялась і стала розповідати скоромовкою якусь історію в зв'язку з матурою. Що бельфер від латини зав'язався когось *спалити* ще при письмовій [2, с. 49]. *Тутечки в першу чергу мусів відвідати шкільні мури, розпитати що й як, хто при maturі дуже «пече», хто й чого «загнувся», кого пустили, а хто «зарізався на чисто»* [3, с. 37]. Вчитися тоді – ніхто не вчився, бо ноти вже були прописані, а це, хто має *«гримнути»*, а хто *«перелізи»*, рішалося заздалегідь і жадні людські зусилля не могли тепер цього змінити [3, с. 37]. *Тутечки в першу чергу мусів відвідати шкільні мури, розпитати що й як, хто при maturі дуже «пече», хто й чого «загнувся», кого пустили, а хто «зарізався на чисто»* [3, с. 37]. Вчитися тоді – ніхто не вчився, бо ноти вже були прописані, а це, хто має *«гримнути»*, а хто *«перелізи»*, рішалося заздалегідь і жадні людські зусилля не могли тепер цього змінити [3, с. 37].

Зауважимо, що жаргонізмам притаманна конотація неофіційності, невимушеності, фамільярності, вони виконують експресивну, оцінну (переважно негативну) функції.

З негативною оцінкою фіксуємо такі лексичні одиниці: *вгатити*, *вцабанити* «дати багато домашнього завдання»; *загинач* «учитель, який зумисне ставить складні запитання», *фагас* «донощик, зрадник», *цваєрник* «учень-двієчник» тощо. Виразно оцінний характер властивий лексичному ряду «Погана оцінка»: *баняк*, *голь*, *двія*, *пара*, *цваєр*, *цвайка*, *цвайора*, *цингель* тощо. З позитивною семантикою зафіксовано значно менше лексем, зокрема, *емінеція* «найвища, найкраща оцінка». Нейтральне значення мають такі лексичні одиниці: *атрамент* «чорнило»,

зишиток «зошит», *крайвка* «історія Польщі», *лектура* «книжки, література», *нота* «оцінка», *студентське корзо* «сучасна вулиця Степана Бандери», адже саме на цій вулиці розташований національний університет «Національна політехніка», *корзо* – це «центральна вулиця міста».

Зауважимо, що з нейтральною конотацією подано здебільшого не жаргонізми, а лексику літературної мови на позначення шкільних реалій.

Школярі створили низку фразеологічних зворотів, більшість із яких має яскраве емоційне забарвлення. Наприклад, *я до згоди, як риба до води* «той, хто не має музикального слуху; не надається до хорового співу»; *голя дати, голя стрілити, дати незадовільну ноту* «поставити незадовільну оцінку»; *всіпати цваєра, луннути цваєра* «поставити незадовільну оцінку»; *дати паці* «ударити прутом по долоні»; *іти на люфт* «прогулювати, пропускати лекцію чи урок»; *писати на брудно, робити на чорно* «писати в чернетці».

Досліджувані жаргонізми неоднорідні за походженням: деякі із них – це загальновживані слова із різних сфер людської діяльності, лексичні значення яких трансформувалися і почали виражати спеціальні поняття шкільного життя. Наприклад, *ананас* «плід тропічної рослини» – *ананас* «учень, який не хоче вчитися, лінивий до науки»; *дути* «дмухати» – *дути* «підказувати», *спалити* «знищити вогнем» – *спалити* «поставити незадовільну оцінку», *співати* «видавати голосом музичні звуки» – *співати* «дуже добре відповідати», *партія* «політична організація» – *партія* «матеріал, який вивчають упродовж кількох тижнів, розділ, тема» тощо. Також продуктивним джерелом для творення школярських жаргонізмів стали місцеві назви. Наприклад, *прозайкер* «надрукований скорочений текст обов'язкового за шкільною програмою твору класичного автора та коментар до нього» походить від книгарської фірми «Прозаікер» у Тернополі, що продавала друковані переклади до класичних авторів, читаних у класичній гімназії» [4, с. 279], *цукеркандель* «надрукований скорочений текст обов'язкового у шкільній програмі твору класичного автора та коментар до нього» походить від жидівської друкарні і видавництва «Zuckermandel» між двома світовими війнами, яке спеціалізувалося у виданні друкованих польських перекладів до класичних авторів [4, с. 277]. До «ономатопейчних і відвигукових творів» належить лексема *пацнути* «дістати прутом по долоні» [4, с. 282].

Важливим явищем у школярському жаргоні є вироблення власної своєрідної синонімії – слів із тотожним значенням, що вказує на розширення лексичного запасу цієї сфери. Як зауважує Л. Масенко, «головним чинником виникнення деяких групових соціолектів є експресія. Так утворюються жаргони у відкритих молодіжних середовищах – учнівських, студентських, у групах, пов'язаних із мистецькою діяльністю. В таких соціолектах надзвичайно розбудована синоніміка.

Наприклад, у польському словнику студентського жаргону, опублікованому в 1974 р., що містить 10 000 слів, на позначення *гроші* зафіксовано 46 синонімів» [7, с. 95].

Велика кількість синонімів властива й лексиці досліджуваного жаргону:

- *баняк, голь, двія, пара, цваєр, цвайка, цвайора, цингель* «незадовільна оцінка»;
- *брик, прозайкер, фройнд, цукеркандель, шахрай* «надрукований скорочений текст обов'язкового за шкільною програмою твору класичного автора та коментар до нього»;
- *бубнити, кувати, кути* «заучувати напам'ять, зазубрювати»;
- *вгатити, вцабанити* «дати багато домашнього завдання»;
- *відвалити, відмахати, відсмалити* «переписати, списати (завдання, вправу тощо)»; *відписувати* «списувати, переписувати»;
- *дути, суфлювати* «підказувати»;
- *питомець, питомета* «студент духовної семінарії чи богословського факультету»;
- *підковуватися, заковувати* «грунтовно, ретельно вчитися, старанно готуватися до іспиту»;
- *родзинок, ананас* «учень, який не хоче вчитися, лінивий до науки» тощо.
- *упетянка, кокорудзянка, кукурудзянка* «учениця дівочої гімназії ім. Іллі та Іванки Кокорудзів Українського педагогічного товариства у Львові»;
- *цувакс, челядник* «учитель-практикант»;
- *шкраб, штубак* «учень молодших (початкових) класів».

Можна виділити й кілька синонімічних рядів серед фразеологізмів.

Наприклад, *голя дати, голя стрілити, дати незадовільну ноту* «поставити незадовільну оцінку»; *всипати цваєра, лупнути цваєра* «поставити незадовільну оцінку»; *писати на брудно, робити на чорно* «писати в чернетці».

У школярському жаргоні спостерігаємо також і явище антонімії й омонімії. Серед антонімів виокремлюємо такі пари: *п'ятка* «відмінно (оцінка)» – *цваєр (цвайка)* «незадовільна оцінка»; *штубак* «учень початкових класів» – *старшак* «учень старших класів» тощо; серед омонімів – *дути* «підказувати» – *дути* «іти», *п'ятка* «відмінно (оцінка)» – *п'ятка* «найменша структурна ланка підпільної організації» тощо.

Зауважимо, що жаргонізми на позначення шкільного життя, мали розгалужені словотвірні гнізда. Наведемо кілька прикладів:

1. *Загинати* «виявляти незнання предмета» → *загинач* «учитель, який зумисне ставить складні запитання»;

2. *Матура* «іспит у гімназії на атестат зрілості» → *матуральний* «який пов'язаний з іспитом на атестат зрілості» → *поматуральний* «який настає після матури»; *матура* «іспит у гімназії на атестат зрілості» → *матурант* «той, хто склав випускні іспити; випускник гімназії»;

3. *Репета* «повтор» → *репетент* «учень, який другий рік навчається в тому самому класі» →

репетувати «другий рік навчатися в тому самому класі»;

4. *форцуг* «відмінник» → *форцугівство* «першість, зразковість (про відмінників)»;

5. *цваєр* «незадовільна оцінка» → *цваєрник* «учень-двієчник»;

6. *штуба* 1. «початкова школа», 2. «перший клас» → *штубак (штубачок)* 1. «учень початкових класів», 2. *штубак (штубачок)* «першокласник».

На основі проведеного аналізу можемо зробити висновок, що найпоширенішими способами словотвору є суфіксальний (*форцуг* → *форцугівство*, *штуба* → *штубак* тощо) й префіксальний (*матуральний* → *поматуральний*). Зауважимо, що продуктивними суфіксами для творення нових слів були такі: **-ач** (*загинач, диркач*), **-ак** (*старшак, третак, шестак*), **-ник** (*інститутник, цваєрник*).

Якщо розглядати специфічну лексику школярського жаргону в частиномовному аспекті, то найбільшу кількість слів становлять іменники (62 %), дієслова (27 %), а також сполучення слів (11 %).

Нижче розглянемо групи лексичних запозичень у школярському жаргоні, виокремлених за походженням. За генетичною належністю до мов-джерел ми визначаємо лексеми, створені на національному ґрунті, а також полонізми, германізми тощо.

До першої групи зараховуємо такі лексеми: *бубнити* [4, с. 200; 6, Т. 1, с. 275], *буда*² [4, с. 200], *вгатити* [4, с. 205], *відвалити* [4, с. 200; 6, Т. 1, с. 325], *відписати* [6, Т. 4, с. 276], *відсмалити* [4, с. 256; 6, Т. 5, с. 315], *гримнути* [6, Т. 1, с. 596], *дути* [4, с. 211; 6, Т. 2, с. 148], *завалити* [6, Т. 1, с. 325; 6, Т. 1, с. 325], *загинати (загнути)* [4, с. 212; 6, Т. 1, с. 539], *загинач* [4, с. 206], *загнутися* [4, с. 212; 6, Т. 1, с. 539], *заковувати* [6, Т. 3, с. 121], *зарізати* [4, с. 216; 6, Т. 5, с. 92], *заступство* [6, Т. 5, с. 459], *з'їхати* [4, с. 216; 6, Т. 2, с. 395], *зляти* [4, с. 229; 6, Т. 3, с. 246], *зрити* [4, с. 216], *зишиток* [6, Т. 6, с. 421], *кувати* [6, Т. 3, с. 121], *куйон* [4, с. 225], *ляга* [6, Т. 3, с. 333], *мачайло* [6, Т. 3, с. 499], *палити* [4, с. 241; 6, Т. 4, с. 266], *паца* [4, с. 282; 6, Т. 4, с. 321], *пацнути* [4, с. 282], *пекти (печи)* [4, с. 242; 6, Т. 4, с. 329], *перелapati* [6, Т. 3, с. 193], *перелізити* [6, Т. 3, с. 184], *питомець* [6, Т. 4, с. 380], *підковуватися* [6, Т. 3, с. 121], *піла* [4, с. 244; 6, Т. 4, с. 368], *пінчити* [4, с. 244], *п'ятка* [6, Т. 4, с. 651], *скочок* [6, Т. 5, с. 261], *спалити* [4, с. 257; 6, Т. 4, с. 266], *співати* [4, с. 243; 6, Т. 5, с. 373], *старшак* [6, Т. 5, с. 399], *тертак* [6, Т. 5, с. 632], *шестак* [6, Т. 6, с. 424].

Зауважимо, що більшість лексем цієї групи – загальноновживані слова, які у школярському жаргоні

² Зауважимо, що стосовно деяких лексем у праці О. Горбача «Арго в Україні» й «Етимологічному словнику української мови» існують розбіжності щодо походження. Наприклад, в ЕСУМі зазначено, що *буда* запозичено з середньовисноньоміської, очевидно, через польську [6, Т. 1, с. 277], а *куйон* – запозичення з польської мови. П. *куйон* «зубрій» [6, Т. 3, с. 127]. В О. Горбача ці слова зафіксовано як ті, що створені на власне національному ґрунті.

мають ьнше значення. Наприклад, *бубнити* «1. Грати на бубні; 2. Стукати, тарабанити» – *бубнити* «заучувати напам'ять, зазубрювати»; *кувати* «обробляючи метал молотом або пресом, виготовляти що-небудь» – *кувати* «заучувати напам'ять, зазубрювати»; *пекти* «готувати їжу, нагріваючи, прокалюючи на вогні або на жару (у печі, в духовці і т. ін.)» – *пекти* «ставити незадовільні оцінки наприкінці навчального року»; *перелапати* «облапати, помацати всіх, багатьох» – *перелапати* «виявити незнання уроку; спіймати на брехні тощо»; *спалити* «піддавати дії вогню, знищувати вогнем» – *спалити* «поставити незадовільну оцінку»; *співати* «видавати голосом музичні звуки» – *співати* «дуже добре відповідати» тощо. Серед різновидів лексико-семантичного способу особливу увагу звернемо на перенесення значення за подібністю (метафоризація) і перенесення значення за суміжністю (метонімізація). Наприклад, *буда* «невелика будівля для господарських потреб, для захисту від негоди та ін.» – *буда* «школа»; *з'їхати* «їдучи, спуститися звідки-небудь» – *з'їхати* «почати отримувати гірші оцінки»; *пацнути* «ударяти, бити долонею (звичайно не дуже) або торкатися чи хапати руками» – *пацнути* «дістати прутом по долоні» тощо.

Серед запозиченої лексики найбільшу групу становлять запозичення з німецької мови: *брик* [4, с. 526], *загачити* [4, с. 462], *люфт* [4, с. 469; 6, Т. 3, с. 331], *матура* [6, Т. 3, с. 417], *партія* [6, Т. 4, с. 299], *форцуг* [4, с. 488], *фройнд* [4, с. 458], *цваєр* [4, с. 490], *цваєрник* [4, с. 490], *цувакс* [4, с. 490], *шкраб* [4, с. 479], *штуба* [4, с. 486], *штубак* [4, с. 486]. Наведені приклади підтверджують тезу О. Горбача, котрий писав що мова міської вулиці, школярів «просто рясіє германізмами» [4, с. 446]. Дослідник зазначає, що аж до 1940-х років у мові школи, зокрема в мовленні учнів та вчителів, на Західній Україні зберігалася така спадщина німецько-австрійської школи попереднього періоду, як: *брик*, *форцуг*, *форцугіст*, *цваєр* та інші. Тій спадщині завдячувала мова учнів ще й такими латинізмами, як *целер* «відмінник», *сінгель* «погана нота», *секунда* «тс.» та ін. [4, с. 450].

Трапляються в жаргоні й запозичення з інших мов: з польської (*глувняж*, *мундур* [6, Т. 3, с. 534], *п'юрник* (від *пюро*) [4, с. 333]), їдиш (*бельфер* [4, с. 345], *відмахати*³ [4, с. 361], *хайдєр* [4, с. 354], *шахрай*⁴ [4, с. 366], *шахрайка* [4, с. 366]), західноєвропейських мов (*атрамент* [6, Т. 1, с. 97], *інструктор* [6, Т. 2, с. 308], *карцер* [4, с. 494; 6, Т. 2, с. 398], *корзо* [4, с. 499], *репетент* [4, с. 506], *репетувати* [4, с. 506], *саботажист* [6, Т. 5, с. 159]), грецької – *катабас*. Зауважимо, це єдиний, відомий нам з учнівської мови грецизм,

що побутував у Львові у 30-х роках ХХ ст. на означення священника-катехита [4, с. 408].

О. Горбач слушно зауважує, що вплив латинської мови на розвиток учнівського аргю на Західній Україні був значно помітніший, ніж, наприклад, грецької. Златинщені католицькі школи ХV-ХVІІІ ст. і, зокрема, обов'язок учнів говорити латиною навіть поміж собою спричинили появу низки запозичень із латинської мови і деяких слів арготичного характеру в мову школи та школярів. З'явилися там *карцери* «темниці», *цербери* «сторожі» чи то *терціяни* «сторожі», *клявіси* «ключники», *рурالی*, *рури* «селюхи, нездари» тощо [4, с. 494]. У шкільне аргю довоєнна школа внесла нові латинізми в мову учнів, звідки вони в деяких випадках проникли в мову вулиці. До цієї групи належать такі лексичні одиниці: *понт* «підрядник» (зх. укр. «брик»), що на вулиці набрав загального значення «обман», лат.-нім. *сінгель* «погана нота», *репетент* «учень, який два роки ходить до одної кляси», *цельєр* «відмінник» та ін. Однак, як зазначає О. Горбач, латинізми цього типу не виходять здебільшого за межі західноукраїнського аргю Львова – Чернівців [4, с. 495].

Серед запозичень виділяємо два типи: прямі та опосередковані. Запозичення з німецької, а також інших західноєвропейських мов потрапили до розглядуваного жаргону опосередковано, передовсім через польську мову, отже, належать до другого типу запозичень. Наприклад, *інструктор* – запозичено через польську мову та західноєвропейські мови з латинської [6, Т. 2, с. 308], *матура* – через посередництво польської мови запозичено з німецької [6, Т. 3, с. 417], *терціян* – через польську мову запозичено з латинської [6, Т. 5, с. 632], *фатас* – через польське посередництво запозичене з французької [4, с. 492] тощо. Про опосередковані запозичення пише й О. Горбач у дослідженні «Аргю українських школярів і студентів»: з «німецького школярського аргю проникла в нашу школярську лексику Галичини й Буковини низка позичень і кальок – здебільша за посередництвом польського школярського аргю: *буда* «школа» – пол. *buda*, нім. *Bude* «квартира; шкільна кімната»; *думи*, *суфлювати* «підказувати» – нім. *vorblsen*, *einblasen*, *soufflieren*; *капувати* «розуміти» – пол. *kapować*, нім. *kapiere* тощо. Подібних схожостей знайдеться більше. Вони зумовлені побутом студентів на студіях у Німеччині й Австрії, а чи такі були принесені вчителями – австрійськими німцями» [5, с. 53]. Германізми також могли бути «залишками здебільша ранішого півавстрійського школярського побуту» [5, с. 33].

Незважаючи на доволі великий відсоток запозичень, основу школярського жаргону становить лексика, створена на власне національному ґрунті, чому сприяло «... свідоме випирання польщизни з мови нового українського низу Львова українських шкіл, із мови студентів та членів підпілля» [4, с. 323]. Цю тенденцію О. Горбач пояснює так: «З одного боку, зростання українськомовного населення Львова (наплив ремісництва, шкільної

³ Якщо припустити, що *відмахати* утворене префіксальним способом від дієслова *махати*, то тоді можна говорити про його власне українське походження, як це подано в ЕСУМі [6, Т. 3, с. 418].

⁴ В ЕСУМі *шахрай* подано як запозичення з німецької мови за посередництвом польської [6, Т. 6, с. 391]. Очевидно, це стосується і лексеми *шахрайка*.

молоді), а з іншого – свідоме оминання польської мови в підпільників (зокрема ж у тюрмі, де вступ арготизмам у мову стояв широко отвором) помітно скріпили українськомовну канву львівського арготизму, тим самим промостивши шлях їх напливові в розговірну мову шкільної дівчини, що походила зі села; серед неї головною перешкодою раніш була польськомовна форма арготизмів (із хвилиною ж їх «українізації» ця перешкода зникла і тут)» [4, с. 188].

Отже, на матеріалі повісті «Герой передмістя» та оповідань «Грачі» й «Батьки й сини» І. Керницького та «Лексикону львівського:

поважно і на жарт» ми дослідили школярський жаргон у мовленні міжвоєнного Львова. Аналізований матеріал свідчить, що в тогочасних процесах формування школярської жаргонної лексики спостерігалася орієнтація на питомі лексичні ресурси й засоби словотвору. Серед запозичень найпоширенішими були лексеми з німецької, а також польської та інших мов. Перші належать до спадщини німецько-австрійської школи попереднього періоду. Таким чином, у міжвоєнному Львові витворювалася специфічна система соціолектів, і свою нішу в ній займав школярський жаргон.

ЛІТЕРАТУРА

Список використаних джерел

1. Керницький І. Батьки й сини / І. Керницький // Святоіванські вогні. – Львів : Каменяр, 1991. – С. 67-73.
2. Керницький І. Герой передмістя / І. Керницький. – Львів : Літературна агенція «Піраміда», 2006. – 257 с.
3. Керницький І. Грачі / І. Керницький // Святоіванські вогні. – Львів : Накладом Івана Тиктора, 1934. – 126 с.

Список використаної літератури

4. Горбач О. Арготизми в Україні / Олександра Горбач. – Львів : Інститут мовознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2006. – 688 с. – (Серія «Діалектологічна скриня»).
5. Горбач О. Арготизми українських школярів і студентів / О. Горбач // Наукові Записки Українського Вільного Університету. – Мюнхен, 1966. – № 8. – С. 3-55.
6. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / [Редкол. : О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін.]. – Т. 1 : А–Г. – К. : Наук. думка, 1982. – 632 с.; Т. 2 : Д–Копці. – 1985. – 572 с.; Т. 3 : Кора–М. – 1989. – 552 с.; Т. 4 : Н–П. – 2003. – 656 с.; Т. 5 : Р–Т. – 2006. – 74 с.
7. Масенко Л. Мова і суспільство: Постколоніальний вимір / Л. Т. Масенко. – К. : Видавничий дім «КМ Академія», 2004. – 163 с.
8. Хобзей Н. Лексикон львівський: поважно і на жарт / Н. Хобзей, О. Сімович, Т. Ястремська, Г. Дидик-Меуш. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2012. – 852 с. – (Серія «Діалектологічна скриня»).
9. Щепотьев В. Мова наших школярів / В. Щепотьев // Етнографічний вісник. – Вип. 3. – Київ, 1927. – С. 76-81.

© Підкуймуха Л. М., 2014

Дата надходження статті до редколегії 27.12.2013 р.

ПІДКУЙМУХА Людмила Миколаївна – аспірантка кафедри української мови Національного університету «Києво-Могилянська академія», м. Київ.

Коло наукових інтересів: мовотворчість західноукраїнських письменників, міське койне.